

Sanja Jefić Branković, saradnica Kancelarije za ljudska i manjinska prava

Kada govorimo o zaštiti i unapređenju položaja Roma i Romkinja u Srbiji, Kancelarija za ljudska i manjinska prava i Vlada RS su kao svoj prioritet postavile izradu nove Strategije za unapređenje položaja Roma za period od 2015.- 2020. godine. Razlozi za iniciranje ovog novog strateškog dokumenta, ogledaju se u promeni ekonomskih, političkih i društvenih uslova, u odnosu na one koje su postojali u vreme donošenja Strategije za unapređenje položaja Roma iz 2009. godine.

Srbija danas znatno pripremljenija ulazi u izradu ovog novog strateškog dokumenta, s obzirom na to da su sačinjene Polazne osnove za novu Strategiju za inkluziju Roma, za period od 2015.-2025. godine. One su usvojene na sednici Saveta za unapređivanje položaja Roma i sprovođenje Dekade uključivanja Roma, u februaru ove godine. Njihovom usvajanju predhodonile su svestrane konsultacije sa jedinicama lokalne samouprave, organizacijama civilnog društva, državnim institucijama, nezavisnim telima i Nacionalnim savetom romske nacionalne manjine, kako bi se stvorila jasnija slika o oblastima u kojima treba delovati.

Sa ciljem veće participacije Roma/kinja u procesu donošenja odluka o pitanjima važnim za njihov život, na čelu radne grupe za izradu nove Strategije biće predstavnik romske nacionalne manjine. Nova Strategija bi trebalo da se zasniva na principima inkluzivnosti, decentralizacije, racionalizacije, ekonomičnosti i efikasnosti, ali i na afirmativnim merama. Ona mora biti usklađena sa trenutnim prilikama u državi ali i realnim stanjem položaja Roma, i zato će poseban akcenat biti stavljen na sledeće strateške oblasti: obrazovanje, zapošljavanje i ekonomsko osnaživanje, stanovanje i zdravlje.

Ovakva sistematska podela ciljeva, predstavlja možda i najbolji uvod u razmatranje pitanja položaja Roma i Romkinja u Srbiji. Upravo su to oblasti u kojima je potrebno obezbediti aktivno učešće države, kako bismo uopšte i mogli da govorimo o unapređenju zaštite ljudskih prava u Srbiji.

Obrazovanje

- Ako uzmemo u obzir rezultate analiza koje sprovode UN, dekada Roma je bila posebno uspešna u ovoj oblasti, mereno kroz veliki napredak Srbije u pogledu uključivanja romske dece u osnovno obrazovanje. Jedan od argumenata u tom smeru vezan je za formiranje mobilnih timova za inkluziju Roma u 20 pilot opština, što je dovelo do brojnih rezultata u ovoj oblasti, između ostalog i to da je broj romske dece, upisane u predškolske ustanove, povećan za 509. Međutim, i dalje se suošavamo sa činjenicom da romska deca, retko završavaju školovanje, što znači da je neophodan još veći podsticaj u ovoj oblasti, što će se svakako biti sagledano novom Strategijom.
- Prema svim pokazateljima, u Srbiji je postavljen čvrst osnov za održivo unapređenje položaja Roma, posebno u oblasti obrazovanja. Ulaganje u obrazovanje je jedan od najvažnijih načina da se pomogne mladim ljudima da postanu ravnopravni članovi društva. Pohvalno je to što se svake godine za čak 10% u odnosu na prethodnu godinu, poveća broj romske dece koja se upisuju u školu. Rezultati u ovoj oblasti su evidentni: uručeno je 525 stipendija za srednjoškolce, povećan je broj romske dece koja se upisuju u predškolske ustanove, a sprovode se i afirmativne mere pri upisu na fakultete.
- Romkinje spadaju u kategoriju onih društveno osetljivih grupa, koje se nalaze u povećanom riziku da budu dvostruko diskriminisane : kao Romkinje od strane društva u kome žive, i kao žene u okviru same romske zajednice. Romkinje se u Srbiji suočavaju sa ozbiljnim problemima u pokušajima ostvarivanja osnovnih ljudskih prava. Diskriminacija, koja dobija oblike dvostruke i višestruke diskriminacije, prisutna je u svakoj

društvenoj oblasti, od obrazovanja i zdravstvene zaštite do zapošljavanja i nasilja u porodici.

- Ne smemo zanemariti ni činjenicu da su Romkinje u Srbiji često izložene zlostavljanju, da imaju nizak nivo obrazovanja i da se nalaze u ekonomski zavisnom položaju u odnosu na ostale članove porodice u kojoj žive. Trećina Romkinja završi osnovnu školu, a samo 3% njih su visoko obrazovane. Prosečan starosni vek Romkinja u Srbiji je 48 godina, a zabrinjavajuće je i to da se vrlo često udaju i rađaju decu pre punoletstva.

Zapošljavanje i ekonomsko osnaživanje Romkinja

- Porast sive ekonomije pojačava eksploataciju i diskriminaciju žena. I dok stopa zaposlenosti žena sve više opada, Romkinje imaju sve manje šanse da zasnuju prvi radni odnos. Žena u romskoj porodici tradicionalno preuzima ulogu majke i domaćice.
- Rano odustajanje od obrazovanja dovodi je u poziciju da je nekonkurentna na tržištu rada, a porodica je najčešće sprečava da svoje obrazovanje nastavi ili upotpuni novim veštinama koje su neophodne i za najslabije plaćene poslove. Među nezaposlenima i onima koji na posao čekaju duže od dve godine, najmanje 65% čine žene. Od toga preko 70% čine Romkinje.
- U Srbiji živi oko 150 hiljada Roma i Romkinja. Kako je inkluzija Roma deo političke agende Srbije, neophodno je pre svega, da mladi Romi imaju svoje mesto u društvu, kao učesnici i kao kreatori politika koje se na njih odnose. Kao primer obezbeđivanja većeg učešća pripadnika nacionalnih manjina u javnom životu i njihovog uključivanja u rad državnih ustanova, pomenuću to da Kancelarija već pet godina sprovodi projekat stažiranja za mlade pripadnike nacionalnih manjina u državnim organima u Srbiji, kroz koji je do

sada prošlo 39 stažista, a protekle nedelje još desetero mladih ljudi, uspešno je završilo ovogodišnji program stažiranja .

- U skladu sa novom Strategijom za unapređenje položaja Roma, a u oblasti zapošljavanja, pomenuću i to da je KLJMP uz pomoć donatorskih sredstava , kroz Projekat „Tehnička podrška Kancelariji za ljudska i manjinska prava u sprovođenju Strategije za unapređivanje položaja Roma“, koji sprovodi Misija OEBS-a u Srbiji, a finansira Švedska agencija za međunarodni razvoj (SIDA), omogućila angažovanje savetnika za inkluziju Roma u Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Ministarstvu građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture, Ministarstvu kulture i informisanja i Kancelariji za ljudska i manjinska prava. Cilj angažovanja savetnika za inkluziju Roma je da omogući bolju koordinaciju rada i prikupljanje podataka o stanju i napretku u oblasti inkluzije Roma u Republici Srbiji. Mislim da je to odličan način da se Romi aktivno uključe u konkretno kreiranje političkih mera koje se odnose na njihov položaj i status u Srbiji. Kada govorimo o zapošljavanju, treba voditi računa o održivosti mera koje osmišljavamo , kako bi one i donele konkretne rezultate.
- Planiranje mera podrazumeva da se vodi računa o tome da se njima podstaknu uslovi za očuvanje etničkog i kulturnog identiteta zajednice, i obezbedi puna ravnopravnost unutar romske zajednice. U tom smislu, a sa istim ciljem, KLJMP je prepoznala kao veoma važnu inicijativu Policijske Asocijacije “Evropski policajci romske nacionalnosti za inkluziju Roma u sektor bezbednosti”, kojom se omogućava realizacija Strategije za unapređenje položaja Roma i mera navedenih u Akcionom planu za njeno sprovođenje.
- Iako postoji zainteresovanost romske populacije za rad u sistemu MUP-a, jedna od glavnih prepreka za to je nedovoljna informisanost o uslovima upisa, kao i o samom kvalifikacionom testu. Zato su projektom predviđene info sesije za mlade Romkinje i Rome u šest sedišta policijskih uprava (Novi Sad, Beograd, Bor,

Kraljevo, Pirot i Niš), što je preduslov za povećanje stepena prolaznosti na osnovnu policijsku obuku. Mladi Romi i Romkinje širom zemlje, biće informisani o uslovima konkurisanja za obuke, a posebna pažnja biće posvećena animiranju što većeg broja Romkinja za učešće u obukama i konkurisanje za osnovnu policijsku obuku.

- Ovakvim inicijativama omogućava se veća zastupljenost Roma i Romkinja u policiji i doprinosi povećanju zaposlenosti romske populacije.

Stanovanje

- Projekat- Ovde smo zajedno, Evropska podrška za inkluziju Roma, je dvogodišnja inicijativa koju sprovodi misija OEBS u Srbiji u koordinaciji sa KLJMP, a uz finansijsku podršku EU. Ovim projektom obezbeđuje se podrška institucijama RS u poboljšanju položaja Roma u brojnim oblastima, ali ja ću posebno naglasiti oblast pronalaženja načina za adekvatno stanovanje Roma. Pitanje stanovanja i zapošljavanja i dalje je najveći izazov za Srbiju. U toj oblasti, sprovedena je detaljna analiza romskih naselja u 20 pilot opština. Ukupno je registrovano 101 naselje, a detaljno analizirano 58 podstandardnih romskih naselja, dok na području čitave zemlje postoji oko 750 neformalnih romskih naselja. Rezultati analize će poslužiti za pravljenje liste prioriteta za izradu projekata infrastrukture u romskim naseljima. Takođe, obavljena je selekcija podstandardnih romskih naselja u 20 pilot opština, za koje je potrebno izraditi urbanističke planove.
- Tim povodom, objavljena je Studija o postojećim modelima stanovanja, koja bi trebalo da posluži kao neka vrsta kataloga iz kojeg bi opštine birale poželjne modele za svoje područje. Ono što je takođe neophodno je apsolutna posvećenost jedinica lokalne samouprave u rešavanju ovog pitanja. Do sada je čak 56 jedinica

lokalne samopurave u Srbiji usvojilo Akcioni plan za primenu Strategije za unapređenje položaja Roma.

Zdravlje

- Jedno od najčešće kršenih ljudskih prava Romkinja je pravo na adekvatnu zdravstvenu zaštitu. Životni vek Romkinja u proseku je 48 godina, a razlozi za to su mnogobrojni: nedostatak vremena, novca, tradicionalni društveni stavovi, kao i nedostatak potrebne dokumentacije. Dekada inkluzije Roma je najviše postigla u oblasti zdravstvene zaštite. Model romskih zdravstvenih medijatorki je sigurno najbolji primer dobre prakse, ne samo u okviru zemalja članica Dekade Roma, već i šire. Ovaj model rešava nekoliko prepreka u adekvatnom pristupu zdravstvenoj zaštiti za romsku populaciju: povećanje broja zdravstveno osiguranih lica, redovni sistematski pregledi, vakcinisanje dece, preventivna savetodavna, kontrola zdravlja, planiranje porodice, prava iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite. Do 2013. godine angažovano je 75 medijatorki u 59 gradova. Posebna važnost medijatorki ogleda se u njihovom radu u oblasti reproduktivnog zdravlja, a činjenica da je programom omogućeno angazovanje Romkinja, od ogromnog je značaja za njihovo ekonomsko osamostaljivanje i unapređenje njihovog položaja u romskoj zajednici.

Nasa Država se, prihvatanjem Preporuka Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, obavezala na to da će se posebna pažnja usmeriti na:

- 1) Sprečavanje i eliminaciju nejednakosti i višestruke diskriminacije ugroženih grupa žena,
- 2) Obezbeđivanje punog i ravnopravnog učešća Romkinja u političkom i javnom životu,
- 3) Povećanje pristupa zaposlenosti i preduzetništvu,

4) I sprečavanju ranih i prinudnih brakova, kao i podizanju nivoa svesti o negativnim efektima ranog stupanja u brak, na zdravlje i obrazovanje.

Kršenja ljudskih prava Romkinja su pogoršana nizom faktora kao što su izolacija, siromaštvo, nepismenost, nedostatak vlasništva nad imovinom, neposjedovanje ličnih dokumenata i državljanstva. Veliki deo ovih problema našao se u nacionalnim strateškim dokumentima, a manji broj jedinica lokalne samouprave je prepoznao važnost opredeljivanja budžetskih sredstava za potrebe Romkinja. Nedovoljna svest institucija o neophodnosti rodnog budžetiranja dovodi do nevidljivosti sredstava koja treba da unaprede život žena, pa i Romkinja, u lokalnim sredinama.

Iako malobrojna istraživanja nasilja nad ženama u Srbiji, još su ređa ona koja se odnose na Romkinje. Sveobuhvatnog istraživanja rasprostranjenosti nasilja nad Romkinjama, koje bi jasno definisalo ovaj problem, za sada nema. Ono što je posebno važno kada govorimo o nasilju nad ženama je da se unaprede saznanja o pravima i pristupu tim pravima i na strani žena, ali i na strani institucija. Mnoge žene ostaju u začaranim krugovima nasilja, i nisu osnažene dovoljnim resursima i znanjem o tome kako mogu pristupiti svojim pravima i koristiti ih. U tom procesu, potrebno je najpre razviti svest o problemima vezanim za rodno zasnovano nasilje, kako bismo mogli blagovremeno da reagujemo u pogledu zaustavljanja nasilja nad ženama.

Politika Vlade RS usmerena je na unapređenje položaja i statusa Roma, i o tome govore i normativni okviri, ali i brojne inicijative. Mađutim, da bi mogli da govorimo o uspešnosti nacionalnih politika, neophodna je implementacija na lokalnom nivou, a kao najvažniji partneri u tom procesu, jesu upravo organizacije civilnog društva i lokalne samouprave. Cilj KLJMP je da se što više romskih OCD uključi u izradu i donošenje lokalnih akcionih planova. Važno je da one budu osposobljene da prepoznaju svoj značaj i ulogu i utiču na prioritete planova u svojim sredinama, a zatim da budu aktivni učesnici i u njihovom sprovođenju. U tom smislu, pomenuću Program grantova manjeg obima koji je namenjen udruženjima, koja su predloge projekata podnela u saradnji sa jedinicama lokalne samouprave, a koji je podržan od strane OEBS Misije u Srbiji i Švedske agencije za međunarodni razvoj SIDA, kao deo

tehničke podrške Kancelariji za ljudska i manjinska prava za realizaciju Strategije za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji. Kroz ovaj Program grantova trebalo bi da se postigne osnaživanje kapaciteta relevantnih lokalnih institucija, lokalnih samouprava i romskih udruženja, da razviju i primene lokalne politike inkluzije.